

YU ISSN 0027-8084

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКОХРВАТСКИ ЈЕЗИК

НАШ ЈЕЗИК

XXIV/3

**БЕОГРАД
1980.**

НАШ ЈЕЗИК

Књига XXIV (нова серија)

Св. 3

САДРЖАЈ

Јован Суботић као граматичар (ИРЕНА ГРИЦКАТ)	95—106
О граматичкој информацији и семантичкој идентификацији у великом описном речнику (ДАРИНКА ГОРТАН-ПРЕМК)	107—114
О дефиницијама у Речнику САНУ (МИЛОРАД ДЕШИЋ)	115—128
Нека размишљања о класификацији и о промени глагола у савременом српскохрватском језику (ТАТЈАНА П. ПОПОВА)	129—138
Још о класификацији српскохрватских глагола (МИТАР ПЕШИКАН)	139—146

Језичка култура

Нека размишљања о стандардизацији нашега језика (АСИМ ПЕЦО)	147—152
Бринемо ли се довољно о језику (ДРАГО ЋУПИЋ)	152—161
О значењу придева <i>йисмен</i> (АСИМ ПЕЦО)	161—163
Дистинктивна вредност придевских облика <i>йисан</i> , <i>йисани</i> и <i>йисмен</i> , <i>йисмени</i> (ЕГОН ФЕКЕТЕ)	163—169
Једна непотпуна синтагматска детерминација (ДРАГО ЋУПИЋ)	169—172
Језик песника (ЈОРДАН МОЛОВИЋ)	172—173
О неким питањима из области норме књижевног језика (уз прилог Ј. Моловића) (СЛОБОДАНКА БОШКОВ)	173—177

О ДЕФИНИЦИЈАМА У РЕЧНИКУ САНУ

1. Досад су дефиниције више истраживане у филозофији и логици, па и у психологији, него у лингвистици. Због тога је остало лингвистима да ријеше многа питања која су у вези са дефинисањем. То је крупан задатак јер многи проблеми задиру у суштину лингвистичке теорије.

2. Још је Аристотел рекао да је дефиниција реченица која означава суштину ствари (Морис Кoen и Ернест Нејгел, *Увод у логику и научни метод*, Београд, 1965, стр. 253). И данас се сматра да је дефиниција реченица у којој је субјекат ријеч која се дефинише (*definiendum*), а предикат су ријечи помоћу којих се дефинише (*definiens*), помоћу којих се објашњавају најбитније, најосновније особине субјекта.

Дефиницијом се изражава еквиваленција одређеног типа између дефинијендума и дефинијенса. У лексикографији се под дефиницијом обично подразумева само дефинијенс.

Према Речнику српскохрватског књижевног и народног језика, који ради Институт за српскохрватски језик у Београду а издаје Српска академија наука и уметности, дефиниција је „сажено и јасно објашњење значења неке речи, термина или појма“. Овом формулацијом долазимо до питања о којем се одавно расправља: шта се дефинише: ријеч, појам или предмет? Од бројних мишљења прихватимо оно за које нам се чини да је најближе истини: дефиницијом се објашњава значење ријечи, а посредно и појма и предмета објективне реалности на које се ријеч односи. Дакле, дефиниције немају искључиво метајезички карактер.

3. У Речнику САНУ (досад је изишло 10 књига, последња ријеч је *кукушица*) значења су обиљежена бројевима (1, 2, 3, . . .), а нијансе значења словима (а, б, в, . . .). Примјер:

крпа ж **1.а.** комад (обично већ исхабане, подеране) тканине; *дрова* . . . **б.** комад тканине или сличног материјала који се употребљава за чистиће, прање и сл. . . . **в.** комад тканине и др. који се пршива на подерано место, *закрпа*. . .

2.а. (чешће у мн.) одело, хаљина, одећа (обично са нишодашњавањем са *презиром*) . . . **б.** (мн.) *пирње, рије, дровци*. . .

Као што се види из дефиниције под 1.а., нијансирање може да буде и у границама једног слова. Оно се обиљежава тачком и зарезом.

Није риједак случај да се испред дефиниција за поједине нијансе значења нађе једна општа дефиниција:

кривуља ж . . . 2. покр. назив за разне предмете кривог, искривљеног облика а. крива, искривљена греда која се користи као грађа за управљење кућа, колиба и сл. . . . б. кућа, колиба и сл. најрављена од кривих греда. . . в. врста криве сабље. . .

крила¹ ж покр. име домаћим животињама (женкама); исп. криласт (3) а. кози. . . б. овци. . . в. свињи. . .

4. Основни принципи дефинисања у РСАНУ дати су у првој књизи (1959. г.) у „Напоменама о обради текста Речника“. Тамо читамо следеће:

„Приликом набрајања значења трудили смо се да она иду логичким редом, почињући од оног које је данас најобичније и најраспрострањеније јер ово није етимолошки речник, већ речник савременог језика. Ипак, ако је значење које је најближе етимолошком још у широкој употреби, давали смо га на првом месту.

За поједина значења трудили смо се да дамо описне, а не синонимске дефиниције; тек после описне дефиниције наводили смо изразите синониме, који су — као што је познато — у језицима ређи“ (стр. XXX).

Понекад, углавном код мање познатих ријечи и израза, примјер врши функцију дефиниције:

змијоглавац. . . 1.: Змијоглавац се каже за мушко чељаде, са малом главом, којом непрестано врти тамо, амо, попут змије, а при том је љутит и пакостан (Банија, Борк.).

крсташица. . . 6. покр.: У очи св. Андреје. . . На гребенима се упали остатак од божићне свеће (зване, крсташице, јер има три свеће у крст, поређане) (Павл. Јер. 3, 116).

кбшница¹. . . Изр. пчел. *дебела* ~ покр.: Дебела кошница је кошница, у којој су пчеле извеле саће до земље и напуниле га дупком медом (Јавор 1880, 1461).

Као и свака дефиниција тако и примјери у функцији дефиниције морају бити потпуно јасни. Ако то није случај, ако у њима има за већину данашњих читалаца нејасних ријечи, онда је потребно у загради дати објашњење таквих ријечи. Следећи примјер је такав, неподесан:

држджина. . . 4.б.: Држджина (је) . . . шкрип или процијеп у грма-тој пећини (Богов., РЈА).

Пошто ће о неким пропустима бити ријечи и касније, ваља истаћи да су они нормални у оваквим радовима. Сјетимо се шта је рекао А. Белић, некадашњи главни уредник, у Уводу у Речник: „Исто смо тако свесни да ће, поред свег труда и пажње, у нашем Речнику, као и у свим

речницима света, промаћи по који пропуст или омашка који ће бити доцније утврђени и накнадно додати“ (прва књига, стр. XXII). Белић ту цитира: „Lexikographische Werke, mögen sie noch so grossartig angelegt sein, haben das Vorrecht, Lücken und Irrtümer aufweisen zu dürfen“ (H.v. Meltzl)“ (и у фусноги даје превод: „Лексикографски послови, ма како да су на солидној основи рађени, имају то предимство да у њима сме бити празнина и грешака“).

Помињањем примјера који замјењују дефиницију начињемо једно веома важно питање, а то је однос између дефиниције и контекста. Ова тема заслужује посебан рад, а овдје ћемо само рећи да контекст може садржавати много елемената основног значења, а може и врло мало. То потврђује следећи примјер:

кукавица ж 1. зоол. а. шумска *ййица селица* Cuculus canorus из *йор*. Cuculidae, *величине голуба, дугог кљуна и реја, йознайа йо гласу који личи на кукање и йс йоме йййо йолаже јаја у йуђа гнезда*. — Кукавица је изрод од птица, ер не плете себи гнијездо већ носи јаје у туђему да јој туђа мајка њезине птиће отхрани (Словин. 1880, 31). И како он то рече, одмах се она створи у кукавицу (НПр Чајк., 398).

У првом примјеру има доста елемената основног значења ријечи *кукавица* (види се да је то птица и да полаже јаја у туђа гнијезда), ближи је дефиницији него други примјер (који не даје много грађе за горњу дефиницију). Примјери као што је први погодни су за учење језика, матерњег и страног.

5. Што се тиче обухватности, потпуности, дефиниције могу бити детаљне, опширне, али и са мање карактеристичних детаља, чак и непотпуне (Ferenc Kiefer и Manfred Bierwisch дају четири типа могућих дефиниција: комплетна права, парцијална права, комплетна редундантна и парцијална редундантна — Remarques sur les définitions dans les langues naturelles, у књизи Essais sémantique générale — Bibliothèque Repères — Mame — Linguistique, 1974, стр. 75). Ако упоредимо следеће три дефиниције, видјећемо како, идући од прве ка трећој, комплетност опада: **крѝн** — *оййййи назив за биљке Lilium из ф. Liliaceae, с луковицѝм, дугуљасййѝм лисййовима и великим цвѝйовима, љѝлан*; **комѝљника** — *биљка Serphalaria leucantha из ф. Dipsacaceae*; **кѝпрч** — *врѝѝа биљке*. Уз *коѝрч* примјер нешто допуњује дефиницију, али то није довољно: „Копрч, Копрчина (је) смрадна трава нарезана листа (Павлин., Шул. 5, 156). (Парч. 1)“. Има, поред оне уз *коѝрч*, још много непотпуних дефиниција, од којих наводимо само ове: **крѝваља** — *врѝѝа народног веза* (потпуније је: **крѝвац** — *врѝѝа народног веза изведенсг у кривудавој линији*), **крѝвавац** — 2.б. *нека мала живоѝиња*; 4.в. *нека болесйй код сйѝоке*; **крѝстак** — *врѝѝа децѝе игре*; **крѝстац** — *врѝѝа крушке*.

Осим тога, има дефиниција које садрже вјероватна, нејасна или неодређена значења:

крната¹ — в. *грнѣша*(?); **крваѿѿк** — драги камен црвене боје као крв, рубин(?); **кѡнчара** — део одеће(?); **кѡнштѡк** — вероватно какво гнојно кожно обољење, *ѿршиѿи*(?); **копорѣзац** — нејасно значење (колар?);

јак — нејасно значење; **ѿкрушка** — нејасно значење;

кѡкур — у игри речи, без одређеног значења; **дѡден** — реч у бројаници, без одређеног значења.

Разлог за јављање дефиниција које не објашњавају у потпуности значење ријечи лежи углавном у недостатку довољног броја података о тим ријечима. Ако лице које дефинише располаже свим потребним подацима, добивеним из разних енциклопедија, уџбеника и сл. или директно од одређене особе, онда ће бити у могућности да нам да потпуну дефиницију. На овај начин у дефиницију уводимо, поред ријечи која се дефинише и ријечу помоћу којих се дефинише, и лице које дефинише. Без ова три елемента не може се озбиљније расправљати о дефинисању. Треба на овом мјесту посебно истаћи оне дефиниције које зависе од личног става, увјерења, класне припадности, идеолошког и филозофског опредјељења онога који дефинише, нпр.:

бѡг — у једнобожачким религијама и ѿо неким идеалистичким филозофским схваћањима: врховно биће које је створило свеѿи, које уйравља њиме, највиши духовни ѿринциѿ;

дѡх — (ѿо материјалистичком схваћању) виши ѿродукт материје, функција човечјег мозга; (ѿо идеалистичким учењима) нематеријална суй-стијанца, независна од материје, ѿринциѿ који уйравља свеѿом, манифесту-јуѿи се у стварима и ѿјавама (честѿо замисљен и као издвојено бесѿелесно биће, Бог);

капѿтѡл — вредност која власнику, капѿтѡлистѿи доноси вишак вредности ѿуѿшем експлоатације ѿуѿђе радне снаге;

демократија — сисѿем и ѿолиѿичко начело ѿо коме власѿи ѿреко својих ѿредсѿавника врѿи цео ѿарод или (у класном друѿиѿву) сви ѿри-ѿадници одређених класа: социјалистичка ~, економска ~, грађанска ~, робовласничка ~ и сл.

6. Неке дефиниције имају упућивачки карактер, тј. значење се може сазнати до краја тек кад се погледа још најмање једна одредница. Има неколико категорија упућивачких дефиниција. Посебну категорију, на примјер, чине дефиниције које почињу скраћеницом в. (види): **кѡгља** — в. *кугла*; **крѿшитељ** — в. *крѿшилац*; **крѿпежити** — в. *крѿѿѿи*(I); **крѡ-нѡрка** — в. *ћубастѡ шева Galerida cristata*; **коригѡрати (се)** — в. *кориговѡѿѿи (се)*; **очатати некоме круне** — в. (о)чѿѿѿѡѿѿи (некоме) *буквицу* (ѿод *буквица*² изр.); **крсни дан**, **крсни знак**, **крсно име**, **крсни лист**, **крсна недеља** и др. — в. код *ѿѿѿѿ именица*; **крчмѡров** и **крчмѡров** — в. *крчмарев*; **крѡѡ**¹ — в. *крѡѡ*¹; **кољено** — в. *колѡно*. Из примјера се види да се некѡѿѿживне и рјеђе ријечи и изрази упућују на кѡѿѿживне

и обичније (*кугља, крунарка, очајашки некоме круне*), али могу да се и књижевне ријечи упућују на књижевне, с тим да је она на коју се упућује обичнија у источним крајевима српскохрватског језичког подручја (*коригираш (се), крчмаров, крњо, кољено*). Неким дефиницијама се просто читаоци обавјештавају код којих ријечи се налази објашњење значења одређеног израза (*крсни дан, крсни знак*). Понекад се одредница упућује на већ упућену одредницу: **крпџ** — в. *крџуша*¹ (1а, б); **крпуша**¹ — 1. а. в. *крпел*¹ (1).

Друкчије су дефиниције изведених ријечи, које се ослањају на основну ријеч: **крџлат** — који има крила (за *лећење*), који је с крилима; **крџлатити** — *сипљати, добивати крила*; **крџлатица** — *крилаша живошња*; **крџлаш** — *крилаш коњ*; **крџлашце** — дем. и хил. од *крило*¹; **крџлина** — аугм. и њеј. од *крило*¹; **крџлити** — *крејати се односно одржавати се у ваздуху помоћу крила, лећети; лебдети*. Да би нам била јасна значења ових изведеница, потребно је претходно знати значење ријечи *крило*.

Дефинисање основних бројева представља случај за себе. Све дефиниције своде се на дефиницију основног броја *један*, која гласи: *најмањи цео основни број којим се означава јединка, њоједино биће, ствар или појава и који се обележава цифром 1; назив ње цифре*. Тако се *двадесет* дефинише: *основни број два пошта већи од десет, који се обележава цифрама 20, па смо приморани да тражимо значење бројева десет и два; ако хоћемо да идемо до краја, да бисмо објаснили број двадесет, добићемо следећи низ: де-сет и десет — основни број за једну јединицу већи од девет, који се обележава са 10; девет и девет — основни број за једну јединицу већи од осам, који се обележава цифром 9; послје би требало погледати дефиниције бројева осам, седам, шест, пет, четри, три, два (основни број за једну јединицу већи од један, који се обележава цифром 2; назив ње цифре) и један. На исти начин објашњени су и други бројеви: деветнаест — основни број за девет јединица већи од десет, који се обележава са 19 (треба знати шта значи девет и десет); деведесет — основни број девет пошта већи од десет, који се обележава са 90 (такође је неопходно видјети значење бројева девет и десет) итд. Очигледно је да овакав начин дефинисања основних бројева није практичан и да би ваљало наћи неки други пут до основног значења.*

Неку врсту упућивачких дефиниција представљају остензивне дефиниције, гдје се на лексичко питање: „Шта је кабао?“ одговара: „То је кабао“ и истовремено се показује тај предмет (односно одговарајући цртеж или фотографија). Ово нису праве дефиниције, јер се њима не одређује значење (*округла ошворена дрвена посуда за воду, млеко и млечне производе, вино, зрнасту храну и др., ведро, чабар*) него се оно само илуструје. Ту је дефиниција слична примјеру који мало говори о значењу, а ријеч која се дефинише није субјекат реченице (в. поменути студију коју су написали Ferenc Kiefer и Manfred Bierwisch, стр. 58—61).

Кад се говори о остенсивним дефиницијама, треба указати на чињеницу да у српскохрватском језику, као и у другим језицима, има ријечи које су у комуникацији праћене одређеним гестовима, покретима, које укључују екстралингвистичке елементе. То се види из примјера који се дају уз неке дефиниције у РСАНУ:

дѡвдѣ — прил. **а.** за *мѣсто*: *до овог мѣста, до ове тачке, границе.* — Мени је већ довде дошло! (Превуче љутито руком испод грла.) (Глиш. 8, 126).

ѣво — речца **1.** за *указивање на некога или нешто што је у близини лица коме се говори.* — Ево на овом мјесту мазга није хтјела ићи правим путем (Шег. 2, 124). . .

3. *кад се некоме нешто даје, нуди и сл.* — Ево на, каже, пипни овде (Наст. 4, 41).

ѣно — речца **1.а.** за *показивање некога или нечега што није у непосредној близини учесника у говору, што се указује, појављује.* — Показавши му (вуку) у води мјесец, рече (лисица): „Ено видиш колики је сирац у води. . .“ (НПР Вук, 226). Да ли је школа далеко одавде? — Ено је, ва'ш она. . . с високим одаком (Ранк, С. 2, 5).

У примјерима се јављају ријечи које означавају покрет или показивање (*превуче руком уз довде, на овом мјесту, ићи овде уз ево, показавши, одавде уз ено*), а у дефиницијама, што је још важније, употребљене су ријечи за показивање (*овај, указивање, показивање*). Дакле, екстралингвистички елементи могу да буду саставни дијелови лексичког значења.

7. У РСАНУ наилазимо на граматичке дефиниције, које не говоре о основним особинама дефинијендума:

ја — лична заменица за *прво лице једине*; **ви** — лична заменица за *друго лице множине*;

крѣчићи — сул. мн. од *крѣче*; **кѡље** — зб. им. од *колац*;

кѡљѣм — 1. л. јд. *през. од клаћи*;

дѣсѣти — *редни број који одговара основном броју десет*; **јѣданаесѣти** — *редни број који одговара основном броју једанаесет*.

Оваквим дефиницијама не казује се значење него граматичка припадност, граматичке особине одређене ријечи.

Уз неке ријечи дају се дефиниције које су само дјелимично граматичке, тј. које су такве углавном у првом, општем дијелу:

дѣсѣторо — *збирни број који одговара основном броју десет*. **1. а.** . . . за *означавање збира особа мушког и женског пола*. . . **б.** . . . уз *збирне именице, обично оне које означавају збир младих бића (јонекад и за означавање збира који се исказује обичном множином)*; **јѣданаесторо** — *збирни број који одговара основном броју једанаесет* **1.а.** за *означавање збира особа мушког*

и женског пола. . . б. . . уз збирне именице, обично оне које означавају збир младих бића;

и — везн. . . 1. саставни, за сјајање речи, делова реченица или реченица **а**. везује појмове различитог садржаја (каикад антионимског карактера), који стоје најоредо (ионекад као усталамене везе), указујући на њихово сједињавање, сабирање, сјајање. . . б. везује две истоветне речи одн. два израза, исказујући тиме идеју појачавања, градиције, надовезивања и сл.;

из — . . . предлог којим се заједно с речју у генитиву означава 1. а. ифостор (конкретни или географски), предмет, маса и сл. од чије се унутрашњости нешто одваја, удаљава; ошвор од кога се нешто покреће, удаљава. . . б. оно чега се ко или што ослабађа и од чега се удаљава, одваја; склоп, систем, низ од којег се ко или што одваја.

У „Напоменама о обради текста Речника“ стоји: „Уз глаголске именице начињене од несвршених глагола нису давани ни примери ни дефиниције ако се значење глаголске именице подудара са значењем глагола. Само ако се њихово значење удаљило од глаголског, давани су и примери и дефиниције“ (прва књига, стр. XXXII). Данас можемо рећи да и уз глаголске именице долазе дефиниције, и то граматичке, а ако има посебних значења, и праве. Примјери:

крођење — гл. им. од кројити; **корачање** — гл. им. од корачити;

коштање¹ и **коштње** — 1. гл. им. од кошити¹.

2. а. цена, вредност нечега, обично изражена у новцу. . . б. в. цена коштања. . .

Изр. цена коштања — део цене, вредности неког производа који обухвата само средства употребљена на производњу (на сировине, радну снагу и др.), производна цена. . .

Горњем цитату треба додати и то да се у Речнику јављају граматичке дефиниције не само уз глаголске именице од несвршених глагола него и од двовидских (који могу бити и свршени и несвршени):

вечерање — гл. им. од вечераити; **кдришћење** и **коришћење** — гл. им. од користити (се); **кооптирање** — гл. им. од кооптираити; **копирање** — гл. им. од копираити.

Глаголске именице од свршених глагола имају праве дефиниције. Једино је незгодно што се у тим дефиницијама често употребљавају глаголске именице од несвршених (и двовидских) глагола, које су обично, као што смо видјели, само граматички дефинисане. На тај начин читалац остаје без објашњења значења, јер се непознато објашњава непознатим. Примјери:

заузеће — заузимање, освајање (неке територије, града и сл.); **довршење** — привођење крају, окончавање, свршењак; **закорачење** — ирелак иреко нечега, ирекорачење, улазак, задирање; **заокружење** — ироши-

рење *поседа* (државе и др.) одн. *погодно* *груписање* њених делова ради *посиш-*
зања *целине*, *арондација*; *измена* *граница* у *истиом* *циљу*.

Глаголске именице од несвршених (и двовидских) глагола налазе се у дефиницијама и других именица, као и других граматичких категорија:

закорачај — *покрећу* *унапред* *при* *корачању*, *корачај*, *корак*; **занат** — *специјално* *изучена*, *усавршена* *израда* *предмета* *руком* или *уз* *помоћ* *примитивнијег* *алајџа*, *обрт*; *бављење* *таквом* *израдом* као *стално* *занимање*; **конопљарство** — *гајење* и *прерада* *коноплѣ*; **кондензација** — *згушњавање* *паре* или *гасова*, *њихово* *преишварење* у *течно* *стање* (*појава* *супротна* *испаривању*); **командантство** — *командантска* *дужност*, *зайоведничтво*, *стањаринство*; *командовање*;

заљубљив — *који* *је* *склон* *заљубљивању*, *који* *се* *лако* *заљубљује*; **кдротан** и **кдротан** — *који* *се* *носи* у *знак* *короте*, *којим* *се* *испољава* *жаљење* за *покојником*, *црн*;

заљубљено — *на* *начин* *својствен* *заљубљенима*, *с* *љубављу*, *обожаван*;

залагати — *давати* *као* *јемство* за *враћање* *зајма*, *давати* у *залог*; **залепршати** — *покретући* *на* *лејришање*, *учинити* *да* *се* *нешто* *почне* *вијорити*, *замахати* *нечим*.

Какво се рјешење може предложити да би се избегле овакве дефиниције? Требало би, по нашем мишљењу, или да се увијек дају праве дефиниције уз глаголске именице од несвршених и двовидских глагола или да се такве именице не јављају у дефиницијама ако буду и даље граматички дефинисане.

8. Као и у другим рјечницима, и у овом се јављају негативне дефиниције. Не можемо говорити о дефинисању сложеница са одричном рјечцом *не* (*невелик*, *незreo*; *независност*, *немогућност* и сл.) зато што се у Речнику није још дошло до слова *н*. Међутим, може се говорити о неким другим категоријама (интересантна запажања о негативним дефиницијама износи Jean и Claude Dubois у књизи Introduction à la lexicographie — le dictionnaire, Librairie Larousse, 1971, стр. 87—88).

Сложенице с префиксом *без-* често имају (као и приједлог *без*) негативне дефиниције:

безаконик — *онај* *који* *се* *не* *држи* *закона* или *вере*, *преслушник*, *безбожник*, *иноверац*;

безуб — *који* *нема* *зуба*;

безбожник — 1. *онај* *који* *не* *верује* у *бога*, *атеист*(а).

бездан и **бездан** — 1. *дубока* *провалија* *која* *се* *не* *може* *измерити*, *нити* *јој* *се* *дно* *може* *сагледати*; *бескрајна* *дубина*;

бездобразан — 1. *који* *се* *не* *стиди* *својих* *послушака*, *бесидан*, *бесраман*.

У паровима састављеним од ријечи са без- и одговарајућих ријечи које немају тог префикса обично први члан има, бар у неким значењима, негативну дефиницију, а други члан позитивну:

бѣзалкохолан — који нема, који не садржи алкохола;

ѧлкохолнѧ и ѧлкохолнѧ (нема облика алкохолан) — који садржи алкохола, који се односи на алкохол;

бѣзбѡлап — који је без бола, који не изазива бол, који не боли;

бѡлан и бѡлан — 1.а. који је захваћен болом, који боли. б. који изазива бол, који је ѧраћен болом;

бѣзбрижан — 1. који нема брига, миран, ведар. . .

3. немаран, неѧажљив, нехатаан.

брѧжан и брѧжан — 1.а. ѧун бриге, забринутѧ.

2.в. брѧжљив(1).

У извјесним случајевима оба члана оваквог пара имају, у одређеним значењима, негативне дефиниције:

бѣзгласан — 1.а. који не даје од себе гласа, шума, нечујан, нем, ѧиш. б. који се не буѧи, ѧокоран.

2. грам. а. који се не изговара. б. заст. сугласни.

глѧсан — 1.а. који се јасно, јако чује. б. који се изражава, изговара или чѧиѧа наглас (не у себи или шатаѧом), неѧригушен. . .

2. фиг. а. оѧворен, неѧрикривен; јасно изражен; оѧворено и у великој мери активан. . .

бѣзгрешан — 1. који је без греха, неѧорочан.

2. који није учинио грех, који је без кривице, невин.

3. који не изражава нишѧа грешно, безазлен; у којем нема греха.

грѧшан — 1.а. који је учинио грех, који чини грехове; који је ѧодложан греху; који је исѧуњен, оѧѧерећен грехом. . . г. који је сѧечен грехом, на недоѧушѧен, неѧошѧен начин. . .

2. фиг. који изазива сажалање; јадан, бедан, несрећан.

3. заст. ѧогрешан, неѧравилан; неѧачан.

И уз друге ријечи јављају се негативна значења:

глѧв = глѧв — 1. који не чује, који је лишен чула слуха (ѧошѧуно или делимично).

2. фиг. који неће да чује, који се ѧрави да не чује, равнодушан, безосећајан. . .;

гѧбити — 1.1.а. неѧажњом заѧураѧи (не знајући куда, где се ѧосле не може наћи). б. ѧроѧушѧаѧи не обраѧивши ѧажњу, ѧревиѧаѧи, изо-сѧављаѧи. . .;

забòравити — 1.1.а. изгубити из памћења, не задржати у сећању, престајати знати оно што се знало. б. услед расејаности, пометености и сл. не сећајући се нешто учинити у потребном тренутку (често : не узети, не појети нешто) . . .

избавити — 1.1. извући из какве невоље, тешке ситуације, стања, ослободити.

2. заст. и покр. а. обезбедити да нешто буде на располагању, да се има оно чиме се није располагало, што се није имало, прибавити. . .

За антониме је карактеристично да се у једном члану може јавити позитивна, а у другом одговарајућа негативна дефиниција:

дòбро — 1.а. појаве у свету које су повољне за човека, које доприносе његовој срећи, најбољој, добре ствари живота, света; оно што је у складу с позитивним моралним нормама. б. стање (доба, средина, ситуација) у којему преовлађују повољне околности, срећан живот, срећа.

злò — 1.а. оно што је рђаво, негативно у свету, појаве у животу, друштву које су неповољне за човека, рђаве ствари живота; оно што није у складу са моралним захтевима, обичајима и сл. б. околности неповољне за човека, несрећа, невоља.

дуг — 1. (просторно) в. који прелази, премаша потребну меру (у једном правцу), већи него што треба.

крàтак и крàтак — 1.б. који је по дужини мањи него што треба, који не досеже потребну, уобичајену меру, који је исход потребне, уобичајене мере (у једном правцу), сувише краatak, прекраatak.

Догађа се и обрнуто: у првом члану оваквог пара јавља се негативна, а у другом позитивна дефиниција:

здрав — 1.а. који нема здравствених тегоба, обољења, мана, који не болује, којему је организам у повољном здравственом стању; који није рањен или страдао у рату, борби и сл., неизвређен, чистав, жив.

2.б. (о храни, пићу, води) који је без заразних клица и других по здравље штетних садржаја, примеса, добар за употребу, неукварен, незагађен; који својом хранљивошћу, садржајем и сл. повољно делује на организам.

бòлестан — 1. који је у стању болести, који је обузет болешћу, који има неку болест.

2. заражен болешћу; заразан.

Негативне дефиниције налазимо и уз поједине пословице и изразе, како негативне тако и позитивне:

не може се и дут' и коват' (н. посл.) — не могу се два погла истовремено радити;

ђаво му не да мира — не може мировати, смирити се;
и ђаво душу причека (н. посл.) — каже се ономе ко је несмирљив,
 ко ће да чека;

ђаво ушао у њега — врло се узнемирио, не може да се смири;

зло и наопако — сасвим зло, не може бити горе;

го као пиштољ — врло сиромашан, који нигде ничег нема.

9. У Речнику САНУ, као и у другим великим рјечницима, постоје и научне дефиниције. Поједини термини из биологије, физике, хемије, медицине и сл. објашњавају се научно, често са латинским називима и хемијским формулама:

кџкурџек и кукурџек — бот. а. род вишегодишњих зељастих биљака *Helleborus* из ф. *Ranunculaceae*, дланасто дељених лислова и крућних цветова беле, сиворенозелене, ружичасте или тамноцрвене боје; назив за поједине врсте тога рода (*H. odoratus*, *H. foetidus*, *H. niger*, *H. purpurascens*, *H. viridis*);

калџ — а. хемијски елемент (*Sn*), метал сребрнастобеле боје, који се најчешће употребљава у легурама и за њревлачење, облагање металних и др. предмета, крстичар;

вџда — 1. њровидна безбојна течност (у чистом стању, њод нормалним њријиском, кључа на 100°C, а мрзне се на 0°C), хемијско јединење водоника и кисеоника (H_2O);

бџа — 1. физ. уљисак који на ско чине светлосни зраци одређених џаласних дужина, било директни, било одбјени или џројушњени кроз џоједина џела.

Овакве дефиниције треба да задовоље стручњаке из одређених области, али и да буду разумљиве за ширу читалачку публику, што није увијек лако постићи (о тешкоћама које се јављају у вези са научним дефиницијама говори Georges Matoré у дјелу *Histoire des dictionnaires français*, Larousse, 1968, стр. 236).

Занимљиво је да се уз боја даје научна дефиниција, а да се поједине боје дефинишу на веома популаран начин:

бџо — 1. који је боје снега или млека;

зџен — 1. који је боје мишћа, џраве;

бџон — варв. мрк као кесџен, кесџенасџ.

Да би се овакве дефиниције разумјеле, треба да се зна значење именице коју се приписује одређена боја. Дефиниције тих именица морају бити тако компоноване да се на основу њих лако закључује о карактеристичној боји. То, међутим, није увијек случај. Ако се за *жуй* каже: који је боје лимуна, *жуманџа*, *сламе*, а за *жуманџе* да је: *гусџа жуйџа материја у унутрашњем делу јаџа, окружена беланџом*, онда *жуй*

доцкан стиже на Косово Јанко — каже се кад је доцкан, сасвим измишљено предузимајући било шта после свршеног чина.

11. Кад се пажљиво прегледају све досад штампане књиге Речника САНУ, долази се до закључка да се исте категорије не дефинишу увијек на исти начин, да се одступа од упутстава датих у првој књизи. Поменићемо само неке случајеве.

Придјеви на *-ов/-ев* различито се третирају:

крѣтичѣрев = **крѣтичѣров** — који иријада крѣтичѣру, који иишче од крѣтичѣра, који се односи на крѣтичѣра;

крѣтичѣров — в. крѣтичѣрев;

господѣрев = **господѣров** — који иријада господѣру;

господѣров = **господѣрев**.

У „Напоменама о обради текста Речника“ (I књига, стр. XXXV) стоји: „Када неки ботанички назив значи подједнако и саму биљку и њен цвет, односно плод, онда се та значења раздвајају; напр.:

јабука ж 1. бот. а. воћка *Malus communis* из ф. *Rosaceae*. б. плод те биљке. . .

љилан м бот. а. украсна биљка лепа цвета *Lilium candidum* из ф. *Liliaceae*. б. цвет те биљке“.

Међутим, у VIII односно X књизи налазимо:

јабука — 1. бот. воћка *Malus* из ф. *Rosaceae* са много врста, која рађа меснасте, округласте за јело укусне плодове; плод те биљке;

крѣшка — 1. бот. и агр. листовојадно, дуговечно дрво, род *Pirus*, из ф. *Rosaceae*, са много врста, подврста и сорти, од којих се неке врсте (нарочито *P. communis*) гаје као воћке; плод тих биљака.

Овде се разлике у значењу не обиљежавају словима него тачком и зарезом. Истина, овај принцип није досљедно спроведен, па се у IX књизи ботанички назив дефинише као што се захтијева у Напоменама из I књиге:

кѣстѣн — бот. 1. а. шумско листовојадно дуговечно дрво *Castanea sativa* из ф. *Fagaceae*, великих размера. б. плод овог дрвета.

Исто тако, у Напоменама (стр. XXXI) читамо:

„Уз дублете као *хлеб* и *крух*, од којих се један употребљава већином у источним, а други у западним крајевима српскохрватске језичке територије, стављена је ознака ист. кр. (источни крајеви) и зап. кр. (западни крајеви); иначе се знаком једнакости (=) показивала њихова подједнака значењска вредност“.

У X књизи *крух* је друкчије дефинисан: 1. основно јело у људској исхрани, које се прави печењем обично ускислог тјеста, умешеног од тјестичног одн. кукурузног или др. брашна, хлеб.

Ова неуједначеност у Речнику САНУ, која се односи углавном на поједине детаље, сасвим је разумљива, јер је Речник колективно дјело, које се ради (и радиће се) деценијама, а не смијемо заборавити ни то да лексикографи, у свом дугом и напорном послу, стално трагају за бољим рјешењима. Штета је само што одступања у начину дефинисања и остале новине у односу на Напомене из I књиге нису биљежени у напоменама уз наредне књиге.

12. О дефиницијама би се могло још говорити, али и оволико је довољно да се покаже који су основни принципи дефинисања у Речнику САНУ. Кад се обраде и други проблеми (извори, одреднице, примјери, етимологија, акценат итд.), имаћемо јасну слику о Речнику, у којем се налази огроман број најразноврснијих података о српскохрватском језику.

Др Милорад Дешић